

אפרים יצחקי

דעתו של ר' יוחנן על טלטול נר בשבת

(ניתוח סוגיית הירושלמי, שבת ג ז)

כך שנינו במשנה: "מטלטלין נר חדש אבל לא ישן,¹ ר"ש אומר כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדולק" (שבת ג ז). בירושלמי שם (ג ז) מובאת ברייתא:² "כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת, דברי ר"מ. ר' יודא אומר: נר חדש מותר לטלטלו וישן אסור לטלטלו. ר"ש אומר: כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת, כבה מותר לטלטלו". ובהמשך שם: "ר' ירמיה בשם רב: הלכה כר"מ. שמואל אמר: הלכה כר' יהודה. ר' יהושע בן לוי אמר: הלכה כר"ש. בעון קומי דר' יוחנן את מה את אמר? אמר לון אני אין לי אלא משנה: 'כל הנרות מיטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת'".

בברייתא זו יש אפוא שלוש דעות:

1. דעתו של ר' מאיר — כל הנרות מיטלטלין בשבת חוץ מן הנר הדולק (גם אם כבה).
 2. דעתו של ר' יהודה — נר ישן (שדלק אי פעם) אסור לטלטלו.
 3. דעת ר' שמעון — רק בזמן שהנר דולק אסור לטלטלו, אבל אם כבה מותר לטלטלו.
- דעות האמוראים חלוקות באשר לפסיקת ההלכה:
1. ר' ירמיה בשם רב — הלכה כר' מאיר.

1 הרי"ף מוסיף כאן "דברי ר' יהודה". וראה דקדוקי סופרים, עמ' 87, הערה ק. וראה ליברמן, תוספתא כפשוטה, עמ' 50, הערה 25, שמסיק שזו ט"ס. ואכמ"ל.

2 בתוספתא (ליברמן וצוקרמנדל: ג יג; דפוס: ד ט) בנוסח קצת שונה: "מטלטלין נר חדש, אבל לא ישן, דברי ר' יהודה. ר' מאיר אומר: כל הנרות מטלטלין, חוץ מן הנר שהדליקו באותה שבת. ר' שמעון אומר: כל הנרות מטלטלין, חוץ מן הנר הדולק בשבת. כבה, מותר לטלטלו". ראה הנוסח בבבלי (מד ע"א) הקרוב מאוד לנוסח התוספתא.

2. שמואל — הלכה כר' יהודה.³

3. ר' יהושע בן לוי — הלכה כר' שמעון.

4. ר' יוחנן — הלכה כמשנה.⁴

מדבריו של ר' יוחנן, "אני אין לי אלא משנה", לא ברור כמי הוא סובר: כר' מאיר, כר' יהודה או כר' שמעון. ואפשר שיש לו דעה שונה מדעותיהם של התנאים המובאים בברייתא, ולכן אינו משיב על השאלה בצורה ישירה, כתנא פלוני שבברייתא, אלא מצטט משנה.

בעל 'פני משה' סבור שר' יוחנן מתכוון בתשובתו שההלכה היא כר' מאיר.⁵ על קביעה זו של בעל 'פני משה' יש לשאול מספר שאלות:

א. מדוע אין ר' יוחנן אומר במפורש שהוא סובר כר' מאיר, אלא עונה תשובה מורכבת שאפשר לפרשה לכמה פנים?

ב. ר' יוחנן מסתמך על המשנה ולא על הברייתא, באמרו "אני אין לי אלא משנה", ובמשנה ר' מאיר אינו מוזכר כלל!

ג. ציטוטו של ר' יוחנן מתוך המשנה הוא כר' שמעון, ולא כר' מאיר. והמשנה הסתמית היא דווקא כר' יהודה (כמובא בברייתא).

ד. במחלוקת ר' יהודה ור' מאיר קובע ר' יוחנן שהלכה כר' יהודה,⁶ ואילו כאן הוא פוסק כר' מאיר.

ייתכן שבעל 'פני משה' פירש כך בהסתמכו על המשך הסוגיה שם בירושלמי:

רשב"ל הורי באטרבוליס, מגורה קטנה מותרת לטלטלה. רבי חלבו ורבי אבהו, קומי ר' חלבו לא מעברין, קומי רבי אבהו מעברין. רבי יסא סלק גבי ר' תנחום בר חייא, בעא מיעברתיה קומי, א"ל: בפנינו? ! רבי יוסה גלייליא⁷ סלק קומי

3 אכמ"ל בדעותיהם של רב ושמואל, שהרי כידוע מן הבבלי, רב סובר יש מוקצה — כר' יהודה, ואילו שמואל סובר כר' שמעון. ואילו כאן שמואל כר' יהודה. וראה שבת יט ע"ב: "ההוא תלמידא דאורי בחרתא דארגיז כר' שמעון, שמתיה רב המנוא. והא כר' שמעון סבידא לן? באתריה דרב הוה, לא איבעי ליה למיעבד הכי". וראה מה שכתבתי על כך ב"מסורות שונות בישיבות סורא ופומבדיתא, אסופות, ח (תשנ"ד), עמ' צט-קו; וב'סוגית ביצה שנולדה ביו"ט', סידרא, ט (תשנ"ג), עמ' 5-11.

4 'הלכה כסתם משנה', היא קביעה מפורסמת של ר' יוחנן, המובאת פעמים רבות בתלמוד בשמו. במסכת שבת, למשל, מובאת קביעה זו בשמו של ר' יוחנן שש פעמים: מו ע"א; פא ע"ב; קיב ע"ב; קמו ע"ב; קנח ע"ב; קנו ע"ב ועוד פעמים רבות במסכתות אחרות.

5 'פני משה': "כלר' כת"ק דהתוספתא דנר שדלקו בו אסור לטלטל, דמדשנה לדברי הת"ק כר"מ ש"מ דהלכה כמותו".

6 עירובין מו ע"ב: 'א"ר יעקב בר אידי אמר ר' יוחנן: ר' מאיר ור' יהודה — הלכה כר' יהודה".

7 מובן שאין זה התנא ר' יוסי הגלילי, אלא האמורא ר' יוסי גלילאה. ראה אלבק בערכו.

יוסי בן חנינה, בעא מעברתיה, א"ל: מאן שרא לך? אשכחת רב ורבי יוחנן — אילין דאסרין חדא. רבי יהושע בן לוי ורשב"ל — אילין דשריה חדא. רבי לעזר בר חנינה, מעשה היה וטילטלו פומט מתחת הנר בשבת. מה אנן קיימין? אין כר' מאיר — אפילו פומט יהא אסור, אין כר' שמעון — אפילו נר יהא מותר. אלא כן אנן קיימין כר' יודה. דר' יודה דו אמר: נר מאוס, פמוט⁸ אינו מאוס.

יוצא מכאן, לכאורה, שהיות והסוגיה כוללת את רב ור' יוחנן בקטגוריה אחת, ולפיה אוסרים לטלטל 'מנורה קטנה', ומאחר שרב כר' מאיר סבירא ליה, ניתן להסיק, שגם ר' יוחנן סובר כמוהו, כלומר כר' מאיר.

בחינה יסודית מלמדת שאין מכאן הוכחה שר' יוחנן סובר כר' מאיר. סוגיה קטנה זו אינה ברורה כל צורכה. תחילה יש לברר את הסוגיה לפרטיה. בסוגיה שלושה חלקים: בחלקה הראשון היא עוסקת במחלוקת אמוראים בעניין טלטול והעברה של מנורה קטנה; בחלק השני — בטלטול פמוט; ובשלישי — "מה אנן קיימין", היינו: כמי אנו סוברים? והתשובה: כר' יהודה. לכן נר, שהוא מאוס, אסור לטלטל, ואילו פמוט, שאינו מאוס, מותר בטלטול.

בסוגיה נדונים שלושה כלים: נר, פמוט ומנורה קטנה. נר — אסור לטלטל; פמוט — מותר לטלטל; מנורה קטנה — מחלוקת אמוראים.

יש אפוא לברר מהם 'מנורה', 'מנורה קטנה' ו'פמוט'.

על המנורה נכתב הרבה. לפי הגדרתו של ש' קרויס:⁹ מנורה היא הבסיס, הכן, שעליו עומד הנר. יש כמובן סוגים שונים של מנורות: תלויות, עומדות על כן, של חוליות ועוד.¹⁰ המנורה משמשת, בדרך כלל, כבסיס לנר, כלומר: בכוסות המנורה אין ממלאים שמנים ופתילות, כפי שהיה במנורת המקדש, אלא נר החרס, שבו נמצאים השמן והפתילה, הונח בתוך תושבת מיוחדת במנורה,¹¹ ואותו מדליקים. מדי פעם החליפו את הנר, אם משום שהתלכלך (= מאוס), אם מפני שנשבר וכדומה. מנורה גדולה הייתה תלויה מן התקרה או עומדת על כן גדול וכבד, ולכן לא הזיזה ממקומה, ובדרך כלל הייתה בעלת מספר קנים.

מנורה קטנה ניצבה על השולחן או על שידה, מספר הקנים שלה קטן, ועקב

8 כך היא הגרסה בדפוסים שלנו: פעמיים ראשונות 'פומט' ובפעם השלישית 'פמוט'.

9 ש' קרויס, קדמוניות התלמוד, תל-אביב תרפ"ט, כרך שני, חלק ראשון, עמ' 58-76.

10 ראה גם בספרו המאלף של ר"ד שפרבר, תרבות חמרית בארץ-ישראל בימי התלמוד, ירושלים תשנ"ד, בפרקים: 'האנדרטין והמנורה וחוליותיה' ו'הנר, המסרק, הטבעת והשלשלת', עמ' 97-106.

11 בראשית רבה כ ז (תיאודור-אלבק, עמ' 191): "... מנורה שלזהב ונר שלחרס על גבה".

משקלה המועט הייתה נוחה לטלטול. אך היו כמובן 'מנורות קטנות' כבדות יותר, שכדי להזיזן נזקק אדם לפעול בשתי ידיו. גם במנורות הקטנות הניחו גרות (שבדרך כלל היו עשויים מחרס).

פמוט, על פי 'הערוך'¹² הוא נבדל מן המנורה: "מנורה סתם יש לה קנים, כמו אותו של משה, ושאיין לה אלא עמוד אחד ובראשה נר אחד נקרא פמוט". כך פירש גם רב נסים גאון בשבת מד ע"א: "פמוט, מין מנורה ויש לה קנה אחד."¹³ נראה לי שיש הבדל יסודי בין 'מנורה' ל'פמוט'. במנורה עצמה אין מדליקים, כאמור לעיל, אלא מגיחים עליה גרות, שבדרך כלל עשויים מחרס. הפמוט, לעומת זאת, קטן יותר, מעין מנורה קטנה, ובו משתמשים ככפנס בזמננו, להאיר את הדרך בעת הליכה ממקום למקום. הנחת נר בפמוט לא הייתה מקובלת, מאחר שהנר היה עלול ליפול בעת ההליכה ממקום למקום. לפיכך הדליקו אש בפמוט עצמו. בדרך כלל היה הפמוט בעל קנה אחד, אך ייתכן שהיו גם פמוטות בעלי קנים אחדים (שניים או שלושה).

ההבחנות הללו עשויות לסייע בידנו בהבהרת הסוגיה. יש להבדיל בין טלטול המנורה לטלטול הנר. המחלוקת במשנה ובברייתא היא לגבי הנר עצמו. ואילו הסוגיה בירושלמי עוסקת במנורה קטנה ובפמוט.

אין ויכוח לגבי מנורה גדולה, שהרי היא בדרך כלל קבועה במקומה ואינה מוזזת ממנו, וברור אפוא שהיא מוקצה לכולא עלמא. הוויכוח הוא לגבי מנורה קטנה, הניתנת להזזה והעברה ממקום למקום, אם מותר להעבירה ממקומה, כשהנר מונח עליה ודלק בה בשבת וכבה. היינו: האם אפשר לומר, שהיות והמנורה הקטנה ניתנת להזזה, דעתו הייתה עליה מלפני השבת, ולאחר כיבוי הנר היא מותרת בטלטול, או אפשר שלמרות היותה קטנה, מכיוון שהדליק בה נר, הקצה אותה מדעתו, ואין לטלטלה גם אחרי שכבה הנר.

ר' מאיר סובר ש"נר שהדליקו באותה שבת" אין לטלטלו, וכן אין לטלטל מנורה קטנה בהיותה בסיס לנר.¹⁴

במחלוקת שבין ר' יהודה לר' שמעון, המובאת גם במשנה שאותה מצטט ר' יוחנן, כבר דנתי ב'סוגיית ביצה שנולדה ביום טוב',¹⁵ והראיתי שם שהמחלוקת בין ר' יהודה ור' שמעון לגבי מוקצה היא רק בפירות שהונחו לייבוש וכדומה. טרם תחילת

12 ערוך השלם, ערך 'פמוט'.

13 רש"י, מנחות כח ע"א, ד"ה 'פמוט', סובר, שפמוט הוא מנורה קטנה. הרשב"א בחידושו על שבת מד ע"א חולק על רש"י, וסובר כמו הר"ח שפמוט הוא מנורה גדולה. וכן פירש הר"ן.

14 שהרי רב כר' מאיר סבירא ליה, ור' יוסי בן חנינה אמר שרב אסר לטלטל מנורה קטנה. כלומר: לפי ר' מאיר אין לטלטל גם את המנורה הקטנה.

15 סידרא, ט (תשנ"ג), עמ' 5-11.

הייבוש, וכן בסוף תקופת הייבוש, לכולא עלמא יהיה מותר להשתמש בהם. בתקופה האמצעית, שבה הפירות מאוסים וטרם יבשו, לכולא עלמא יהיה אסור להשתמש בהם, משום שאדם מקצה אותם מדעתו. המחלוקת היא כשהאדם לא ידע שהייבוש הושלם, ובשבת גילה שהם יבשו וראויים לאכילה. במצב כזה, לפי ר' שמעון, דלית ליה מוקצה, הם מותרים, ואילו לפי ר' יהודה, דאית ליה מוקצה, הם אסורים. כך הוא הדבר גם לגבי נר. כל זמן שהנר דולק, לכולא עלמא אסור לטלטלו. נר שדלק בשבת וכבה, וידע מראש שהנר יכבה בזמן מסוים, גם לר"י וגם לר"ש מותר לכאורה לטלטלו, שהרי לא הקצה אותו מדעתו. כל זה נכון כשהנר אינו עשוי מחרס (= מאוס), אלא מזכוכית או ממתכת.

רק במקרה של קערות גדולות, שיש בהן שמן לכל השבת, והן כבו עקב רוח וכדומה, באנו למחלוקת ר"ש ור' יהודה. לפי ר"ש יהיה מותר לטלטל את הנר (= הקערה הגדולה), ולפי ר' יהודה יהיה אסור, היות והקצה את הנר (= הקערה) מדעתו.

ואמנם בתוספתא שם¹⁶ יש המשך לברייתא: "מטלטלין נר חדש, אבל לא ישן, דברי ר' יהודה. ר' מאיר אומר: כל הנרות מטלטלין, חוץ מן הנר שהדליקו באותה שבת. ר' שמעון אומר: כל הנרות מטלטלין, חוץ מן הנר הדולק בשבת. כבה מותר לטלטלו, אבל כוס וקערה ועששית שכבו לא יזיזו ממקומם".

הירושלמי שם¹⁷ מבאר: "רבי טובי בשם רב חסדא, אפי' כר' שמעון¹⁸ דו אמר תמן מותר מודי הוא הכא שהוא אסור שאם אומר את לו שהוא מותר אף הוא מכבה אותן ומשתמש בהון". כלומר: לר' שמעון, מעיקר הדין מותר להזיז את הקערה שכבו פתילותיה, ורק בגלל גזרה שמא יכבה, אסר. ואילו לר' יהודה ודאי אסור, דאית ליה מוקצה.¹⁹

16 על מראה המקום ראה לעיל, הערה 2.

17 שבת ג ז.

18 וראה ליברמן, תוספתא כפשוטה, עמ' 51, שנדחק לפרש את הירושלמי ומתקן שם את הגרסה: במקום ר' שמעון הוא כותב ר' אלעזר ב"ר שמעון, וזה בגלל פסק הלכה של כמה מן הראשונים. ראה שם. אך אין זה ירושלמי כפשוטו.

19 וראה גם בבלי שבת מד ע"א: "אבל כוס וקערה ועששית לא יזיזו ממקומם. מאי שנא הני? אמר עולא סיפא אתאן לר' יהודה. מתקיף לה מר זוטרא אי הכי מאי 'אבל'? אלא אמר מר זוטרא לעולם ר' שמעון, וכי קשורי ר' שמעון בנר זוטא, דדעתיה עלויה, אבל הני דנפישו לא, והתניא, מותר השמן שבנר ושבקערה אסור, ור' שמעון מתיר. התם קערה דומיא דנר, הכא קערה דומיא דכוס". בכל אופן, עולא, שנוולד בא"י וירד לבבל (כדור השני והשלישי של האמוראים, ראה אלבק בערכו) מפרש את הברייתא שרק לדעת ר' יהודה אסור להזיז את הקערה שפתילותיה כבו, ואילו לדעת ר' שמעון מותר. ואכמ"ל בהסכר כל הסוגיה ההיא.

נוכל אפוא לסכם את דעות התנאים בקשר לטלטול הנר המובאות בברייתא:
 ר"מ סובר, שנר שהודלק לשבת זו, גם אם כבה, אסור לטלטלו, אך נר ישן, שדלק
 פעם אך לא בשבת זו, אינו מוקצה ומותר לטלטלו.

ר"י סובר, שנר שהודלק לשבת זו, אפילו כבה, אם הוא מחרס, הרי הוא נר ישן,
 ולכן אסור לטלטלו מחמת מיאוסו (ולא מחמת איסורו). כמו כן יהיה אסור לטלטל נר
 ישן שלא דלק בשבת זו. נר חדש שטרם דלק אינו מאוס, ולכן אינו מוקצה ומותר
 לטלטלו.

ר"ש סובר, ש"כל הנרות מיטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת", כלומר: נר
 שהודלק לשבת וכבה — מותר לטלטלו, ואין צריך לומר, שאם לא דלק בשבת זו,
 אלא בשבתות אחרות, שמותר לטלטלו.²⁰

כך גם לגבי פמוט. אם האש הודלקה בפמוט עצמו ולא בנר שעל גביו, דינו כנר,
 ולכן כך סוברים התנאים:

לר' מאיר, מאחר שהאש דלקה בו בשבת, אפילו כבתה אין לטלטלו.
 לר' יהודה, אם הפמוט עשוי מחרס, ודלק אפילו בשבת אחרת, הרי הוא מאוס
 ואסור לטלטלו. אם אינו עשוי מחרס, אפילו דלק בשבת זו וכבה מותר לטלטלו.
 לר' שמעון, הפמוט שכבה, דינו כנר ומותר לטלטלו, והחומר שממנו עשוי הנר
 אינו קובע דבר.

הצגה זו מעוררת שאלה לגבי מנורה קטנה (או פמוט) שהדליקו עליה נר, אם דינה
 כנר אם לאו.

היות ודין המנורה הקטנה אינו מובא במשנה או בברייתא, מביא הירושלמי
 מחלוקת אמוראים: חלקם התירו לטלטלה אחרי שכבתה בשבת, וחלקם אסרו.
 בסוף הסוגיה מובא מעשה (= הלכה למעשה): "מעשה היה וטלטלו פומט מתחת
 הנר בשבת". בפמוט זה לא הודלקה אש בו עצמו, אלא בנר שעל גביו, וטלטלו את
 הפמוט לאחר שכבה הנר. ממשיך הירושלמי בשאלתו: "מה אנן קיימין?" כלומר:
 היות והמנהג הוא לטלטל פמוט כשנר דולק על גביו (לאחר שכבה), על פי איזה תנא
 נקבעה הלכה זו? אם כר' מאיר, יהא אסור לטלטל את הפמוט, שהרי הוא סובר
 שאסור לטלטל נר שדלק בשבת (אף על פי שכבה), כי הוא מוקצה, וגם הפמוט
 מוקצה, ואסור לטלטלו. ואם כר' שמעון, יהא מותר לטלטל אף את הנר עצמו, שהרי
 הוא סובר "נר שכבה מותר לטלטלו", ואין בטלטול הפמוט שום חידוש. תשובת
 הירושלמי היא, שהלכה כר' יהודה, האומר "נר חדש מותר לטלטלו ונר ישן אסור

20 במאמר אחר העוסק ב'מוקצה' אוכיח אי"ה שלר"ש רק במקרה שהדבר מאוס לכל בני האדם
 הוא נחשב מוקצה מחמת מיאוס, אך במקרים שחלק מבני האדם משתמשים בכלי זה, אינו
 מוקצה מחמת מיאוס.

לטלטלו", ולכן נר שעשוי חרס וככה אינו חדש, ועקב מיאוסו יהיה אסור לטלטלו, אך פמוט אינו מאוס ומותר לטלטלו, גם אם הנר (המאוס) נמצא על גביו (וככה).²¹ לפיכך: "אמר ר' אבא בר כהנא אמר ר' חנינא: פמוטות של בית רבי מותר לטלטלן ממקום למקום. א"ל ר' זירא: בניטלין בידו אחת או בשתי ידיו? א"ל: כאותן של בית אביך" (שבת קכא ע"ב).²²

נראה לי להסביר כך. הפמוטות של בית רבי היו עשויות ממתכת (יש לשער מכסף או מזהב), ולכן לא היו מאוסות. לפיכך אומר ר' אבא בר כהנא בשם ר' חנינא שמותר לטלטלן ממקום למקום. ולשאלת ר' זירא "בניטלין בידו אחת או בשתי ידיו?", עונה ר' אבא בר כהנא: "כאותן של בית אביך". מהיכן ידע ר' אבא בר כהנא אילו פמוטות היו בבית אביו של ר' זירא, והלא ר' אבא בר כהנא היה מארץ ישראל,²³ ואילו ר' זירא נולד בבבל?²⁴ לכן צריך לומר שר' אבא בר כהנא עונה לר' זירא כמעין כעס (או לגלוג), 'האינך יודע מהו פמוט? כמו שהיה בבית אביך'. פמוטות אינם ככדים ולא גדולים, ואפשר לטלטלם ממקום למקום כדי להאיר את הדרך.

אכן כך נראה במפורש בבבלי: "א"ר זירא, פמוט [רש"י] — מנורה של מתכת ואינה מאוסה] שהדליקו בו בשבת לדברי המתיר [ר' מאיר המתיר בנר ישן] — אסור [דהאי מוקצה מחמת איסור, כדקתני לעיל חוץ מן הנר שהדליקו בו בשבת], לדברי האוסר — מותר [ר' יהודה האוסר בנר ישן של חרס, התם הוא דמאיס אבל הכא שרי, דלית ליה מוקצה מחמת איסור]."²⁵

אמנם הגמרא שואלת שם: "למימרא דר' יהודה מוקצה מחמת מיאוס אית ליה, מוקצה מחמת איסור לית ליה?! והתניא: ר' יהודה אומר, כל הנרות של מתכת מטלטלין חוץ מן הנר שהדליקו בו בשבת. אלא אי איתמר הכי איתמר: א"ר זירא: פמוט שהדליקו עליו בשבת ד"ה אסור, לא הדליקו עליו ד"ה מותר".

21 קרבן העדה מסביר: "וטלטלו הפמוט מתחת הנר, והנר נשאר עומד ע"ג השולחן". אך ייתכן שר"י מתיר לטלטל את הפמוט יחד עם הנר, ואין זה בסיס לדבר האסור, כי הרי לר"י, אין הנר אסור אלא מאוס, ו'גרף של רעי' מטלטלים.

22 רש"י מסביר שהפמוטות קטנים היו, אבל גדולים אדם קובע לו מקום. וכן דעתו של הר"ח: "... ש"מ דנטילת דבידו אחת שרי, נטילת בב' ידים לא איתברירא לן בהדיא". ואילו התוס' כאן, ד"ה 'אל כאותן של בית אביך': "פי' שהם גדולים או קטנים דאית להו חידקי, כמו שפירשתי לעיל". ובדף מו ע"א, ד"ה 'ואפילו', אומרים התוס': "פירוש שהן גדולות ולא כר"ח ורש"י שפירשו כאותן של בית אביך שהם קטנות. דהא מוכח בהדיא בפ' כירה (מו ע"א) במנורות דלית להו חדקי דכ"ע שרי דהיינו פמוטות גדולות".

23 ראה אלבק בערכו.

24 ראה אלבק בערכו.

25 עיין בתוספות שם, ד"ה 'לדברי המתיר אסור', ור"ח שפירשו אחרת. וראה שם רב ניסים גאון שדוחה פירוש זה.

לכאורה, ברייתא זו, שלפיה ר' יהודה אוסר נר מתכת שהדליקו בו באותה שבת, סותרת את כל ההסבר דלעיל. אך באוצר הגאונים²⁶ מובאת גרסה אחרת: "וששאל' מהו לטלטל פמוט שהדליקו עליו באותה שבת. הכין חזינא דבר ברור הוא שאסור. דתניא: 'מטלטלין נר חדש אבל לא ישן, דברי ר' יהודה. ר' מאיר אומר: כל הנרות של מתכת מותר לטלטל חוץ מנר שהדליקו בה באותה שבת. ר"ש אומר: כל הנרות מטלטלין חוץ מנר הדלק באותה שבת, כבה מותר לטלטלה. ולית הילכתא כר' שמעון... ותרין לישאני האון והלכה רווחת היא דכל היכא דאיכא תרי לישאני, לישנא בתרא דוקא, ובלישנא בתרא סמכינן, אלא אי איתמר הכי...".

לפי גרסת הגאונים, לא רק שאין ברייתא זו סותרת את הנאמר לעיל, אלא מחזקת ומאוששת אותו. נראה שבברייתא המובאת בבבלי (לפי גרסת הספרים שלנו), המעתיק דילג על "ר' מאיר", ולכן התקבל כאילו דבריו יוחסו לר' יהודה: "(מטלטלין נר חדש אבל לא ישן דברי) ר' יהודה (ר' מאיר) אומר: כל הנרות [של מתכת] מטלטלין חוץ מן הנר הדולק באותה שבת".²⁷

נחזור לפתח דברנו וננסה להבין את דבריו של ר' יוחנן. מן האמור נראה, שר' יוחנן סובר כר' יהודה, היינו כסתם משנה: "מטלטלין נר חדש אבל לא ישן". כששואלים את ר' יוחנן: "את מה את אמר?" הוא עונה: "אני אין לי אלא משנה". כאן צריכה לבוא נקודה (= סוף משפט). ר' יוחנן עונה כהרגלו שההלכה כסתם משנה, ובמקרה זה הסתם הוא כר' יהודה. ואמנם במחלוקת ר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה. המשך המשפט, "כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת", אינו שייך לאמירתו של ר' יוחנן, אלא להמשך ציטוט המשנה ולטיפול הירושלמי בו. אכן בדפוס קרוטושין (ו' ע"ג)²⁸ יש נקודה לאחר "אני אין לי אלא משנה", ונקודה לאחר "כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת". כך צריכה הגמרא להיכתב:

בעון קומי ר' יוחנן את מה את אמר? אמר לון אני אין לי אלא משנה.
 'כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת'. רשב"ל הורי באטרבוליס
 מגורה קטנה מותר לטלטלה. רבי חלבו ורבי אבהו, קומי ר' חלבו לא מעברין,
 קומי רבי אבהו מעברין.

26 ב"מ לוין, חלק התשובות, עמ' 46 (גאוניקה 175, מתשובות רב האי גאון).

27 אפשר לשחזר כיצד זה קרה. מישאו רשם, כנראה, בגיליון את ההלכה הפסוקה "כל הנרות מטלטלין" עם דברי פרשנות "של מתכת" וכו', ומעתיק מאוחר חשב בטעות שאלו דברי ר' יהודה והכניס זאת לפנים.

28 ראה גם בדפוס ונציה.

כלומר, לאחר תשובתו של ר' יוחנן, שהוא סובר לגבי טלטול הנר כסתם משנה (היינו כר' יהודה), ממשיכה הגמרא ומצטטת את המשך המשנה (היינו את דעתו של ר' שמעון), ומראה שהרבה חכמים נהגו לטלטל מנורה קטנה ואילו אחרים החמירו ולא טלטלו. לכן שואלת הגמרא: "מה אנן קיימין?" היינו: אם ההלכה כר' מאיר, יהיה אסור לטלטל אף את הפמוט; ואם כר' שמעון, מותר לטלטל אף את הנר עצמו. והתשובה היא: כר' יהודה, האוסר לטלטל נר מפני שהוא מאוס, ולמרות זאת מותר לטלטל פמוט, שאינו מאוס. אך לגבי מנורה קטנה (= פמוט) שגר דולק על גביו ישנה מחלוקת אמוראים. לסיכום הסוגיה נפסק שמותר לטלטל פמוט (= מנורה קטנה) שגר דולק על גביה, ושזו גם דעתו של ר' יהודה, ואין זה סותר את דעתו של ר' יוחנן. אכן גם מן הבבלי נראה שר' יוחנן סובר בעניין נר כר' יהודה: "ר' אבהו כי איקלע לאתריה דר' יהושע בן לוי הוה מטלטל שרגא, כי איקלע לאתריה דר' יוחנן לא הוה מטלטל שרגא. מה נפשך, אי כר' יהודה סבירא ליה ליעבד כר' יהודה, אי כר' שמעון סבירא ליה ליעבד כר' שמעון? לעולם כר' שמעון סבירא ליה ומשום כבודו דר' יוחנן הוא דלא הוה עביד (שבת מו ע"א).²⁹ כלומר: ר' אבהו סובר כר' שמעון, שגר שכבה מותר להעבירו, ואילו ר' יוחנן סובר כר' יהודה ואוסר להעביר נר שכבה (וכידוע, נר עשוי מחרס). וכך הוא גם בירושלמי שלפנינו: "...קומי ר' אבהו מעבירין... רב ור' יוחנן אילין דאסרין חדא".

סוף הסוגיה בירושלמי, שם: "ר' אחא בר חיננא ר' יסא בשם ר' יוחנן, מנורה קטנה מותר לטלטלה. ולא כלי הוא, ולא כל מה שבבית מן המוכן הוא?! [קרובן העדה: מנורה קטנה, אבל גדולה לא, מפני שאדם קובע לו מקום מפני כובדה. ופריך 'ולא כלי הוא?' שהרי כל הכלים שבבית מוכנים הם!]. א"ר יוסי בי ר' בון תיפתר שלקחה עמו לסחורה [קרובן העדה: להמנורה לסחורה למכרה ולא לשמש בה בתוך ביתו] או שבאת עם חשיכה ולא שמעת מינה כלום [קרובן העדה: שבאת המנורה בתוך ביתו ע"ש עם חשיכה ולא היתה מבעו"ן]."³⁰

למסדר הירושלמי ברור, שר' יוחנן מתיר לטלטל מנורה קטנה, והוא תמה על ר' אחא בר חיננא, המחדש כביכול, שר' יוחנן מתיר לטלטל מנורה קטנה, ושואל "ולא כלי הוא" וכו'. ותשובתו של ר' יוסי בי ר' בון היא שהחידוש של ר' אחא בר חיננא הוא שר' יוחנן מתיר לטלטל גם מנורה קטנה שלא הייתה מוכנה מבעוד יום.

29 וראה גם יבמות יד ע"א. ועיין שם תוס' ד"ה 'לא הוה מטלטל משום כבודו של ר' יוחנן'. ועיין גם בתוס' שבת מה ע"ב, ד"ה 'אין לנו אלא בנר כר' שמעון'.

30 עלינו לקבל רק את החלק הראשון של דבריו, כי המשך דבריו לשיטתו של ר' יוחנן כר' מאיר סבירא ליה, וזאת כבר דחינו לעיל.

לסיכום:

א. ר' יוחנן כר' יהודה סבירא לי: נר חרס אסור בטלטול כי הוא מאוס. פמוט מתכת מותר בטלטול היות ואינו מאוס. ולכן הוא אומר: "אני אין לי אלא משנה", וסתמא דמשנה כר' יהודה.

ב. יש מחלוקת אמוראים לגבי מגורה קטנה (או פמוט) שהודלק נר על גביה: חלקם סוברים שהיא מותרת בטלטול, שהרי המגורה הקטנה אינה מאוסה, וחלקם סוברים שדינה כנר ואסורה בטלטול.

ג. להלכה פוסק הירושלמי, שגם המגורה הקטנה (או הפמוט) שהדליקו נר על גביה מותרת בטלטול, שהרי זו דעתו של ר' יהודה, וכנראה גם ר' יוחנן סובר כך.